

Ari Sirén:

Valkeakosken suurteollisuus sai alkunsa täällä Myllysaarella, joka siihen aikaan, 1870-luvun alussa, oli oikea saari. Valkeakosken teollisuuden juuret ovat kuitenkin syvemmällä. Esiteollinen aika alkoi 1500- ja 1600-luvuilla, jolloin koskessa olleet myllyt alkoivat jauhaa maksua vastaan. Kotitarvemyllyt muuttuivat liiketoiminnaksi ja myllyt varhaisiksi osakeyhtiöiksi, joiden osuuksia, öitä, myytiin ja vaihdettiin. Suomen ensimmäinen tunnettu ratasmylly rakennettiin Valkeakoskeen vuonna 1508. Siihen saakka myllyt olivat olleet pieniä kotitarvemyllyjä, jalkamyllyjä. Ensimmäinen maininta vesisahasta Valkeakoskessa on vuodelta 1640.

Sääksmäen ja Valkeakosken ensimmäinen varsinainen tehdas oli Voipaalan kartanon sokeritehdas, joka käynnistyi vuonna 1838. Gripenbergin tehdas ei toiminut odotetulla tavalla ja sen toiminta päättyi jo 1840. Voipaalan sokeritehdas oli Suomen ensimmäinen juurikassokeritehdas.

Valkeakoskella on ollut tapana korostaa vuonna 1869 valmistuneen kanavan merkitystä teollisuuden synnyssä. Tuon ajan teollisuus ei kuitenkaan tarvinnut ensisijaisesti kosken ohi kulkevaa kanavaa vaan itse koskea, virtaavaa vettä, josta koneet saivat käyttövoimansa. Hyvin Tampere teollistui, vaikka kanavaa ei vielääkään ole. Näin myös Valkeakoskella. Puuhiomon ja paperitehtaan perustajat tulivat vuonna 1871 koskivoiman perässä. Myllysaaren pohjoispuolelle rakennettu kanava erotti saaren mantereesta ja esti tehtaan laajentumisen. Ilkikurisesti voi sanoa, että kanava pakotti tehtaan laajentumaan Tervasaaren niemeen, jossa ei ollut käytettävissä vesivoimaa vaan sellutehdas piti rakentaa höyryvoiman varaan.

Nykyinen kanava Myllysaaren eteläpuolelle avattiin vuonna 1955. Täyttämällä vanha kanava-alue liitettiin Myllysaari Tervasaareen.

Valkeakoskella rakennettiin 1871 Suomen ensimmäinen puuhiomon ja paperitehtaan integraatti, olkoonkin että alkuvuosina tehdas valmisti pääasiassa lumppupaperia. Vuonna 1880 aloitti sellutehdas, joka muutettiin sulfaattisellutehtaaksi 1886. Kun vuonna 1889 aloitti uusi höyrysaha, oli Valkeakoskelle rakennettu Suomen ensimmäinen sahan, sellutehtaan ja paperitehtaan integraatti.

Teollisuus toi mukanaan teollisuutta. Tehtaan ympärillä kasvava kylä oli hyvä markkina alueelle, ja vuonna 1875 aloittikin toimintansa Valkeakosken oluttehdas. Vanhastaan kylässä oli ollut nahkureita, mutta 1910-luvun alussa rakensi nahkuri Salmi nahkatehtaan kosken yläjuoksulle. Meijeriä ja pieniä virvoitusjuoma- ja makkaratehtaita lukuun ottamatta ei uutta teollisuutta Valkeakoskelle syntynyt ennen kuin Yhtyneet Paperitehtaat, johon Osakeyhtiö Valkeakoski liitettiin, perusti Paperituotteen paperinjalostustehtaan vuonna 1930, ensisijaisesti jalostamaan Tervasaaren tuottamaa paperia. Paperituotteesta kasvoi Pohjoismaiden suurin paperinjalostaja. Paperituote aloitti täällä Myllysaarella, tässä rakennuksessa oli valkopaperiosasto.

Vuonna 1940 Yhtyneiden tehtaat Valkeakoskella täydentyivät Valken lasi- ja kemiallisella tehtaalla sekä Jylhävaaran konepajalla, joka sekin aloitti Myllysaarella. Vuonna 1972 Yhtyneiden palveluksessa Valkeakoskella oli 3765 työntekijää.

Suomen ensimmäinen tekokuitutehdas, Kuitu Oy, jäi Moskovan rauhassa 1940 Neuvostoliitolle. Suunnitelmat sen korvaamiseksi alkoivat välittömästi ja vuonna 1941 pidettiin Säteri Oy:n perustava yhtiökokous. Yhtyneiden Paperitehtaiden ja erityisesti kenraali Rudolf Waldenin ja Valkeakosken kauppalan aktiivisuus vaikutti siihen, että

uusi tehdas rakennettiin Valkeakoskelle. Selluloosasta valmistetun katkokuidun, sillan eli raionvillan tuotanto alkoi vuonna 1943 ja jatkuvan kuidun, säterin eli raionsilkin tuotanto vuonna 1944. Tuolloin Säteri Oy:n palveluksessa oli noin 1400 työntekijää.

Pienteollisuutta Valkeakoskella olivat mm Valkeakosken osuusmeijeri, virvoitusjuomia valmistanut Roine Oy, Virtasen peltisepänliike eli Pelti- ja Muotorauta. Sodan jälkeen vuonna 1948 aloitti Levy- ja teräsrakenne Jaakko Horsmalahti, tosin yrityksen juuret juontivat vuoteen 1912. Seuraavalla vuosikymmenellä aloittivat mm. Aarnion metalliesineiden valmistuspaja Metko, Solio aloitti muovituotteiden valmistuksen, Reilin perusti Valkeakosken Mattokutomon.

Jylhävaarasta erosi Nikkasen niklaamo ja Säteristä Kalevi Jokelaisen Visella Oy. Lisäksi syntyi koko joukko pienempiä yrityksiä.

Pienyritysten määrä alkoi kasvaa 1970-luvulla, kun Valkeakoski alkoi soveltaa periaatteita, jotka tulivat ajankohtaisiksi seuraavalla vuosikymmenellä valtakunnan tasolla. Uusien yritysten saamiseksi paikkakunnalle kunnat alkoivat rakentaa teollisuushalleja.

Valkeakoskelle kaavoitettiin pienteollisuusalueita ja kaupunki rakennutti useita halleja. Yritykset saattoivat vähitellen hankkia hallit omistukseensa. Sitten pien ja keskisuuren teollisuuden merkitys Valkeakoskella on kasvanut suurteollisuuden roolin pienentyessä.

Valkeakosken teollisuuden vaiheet löytyvät Valkeakosken Teollisuusperinne ry:n kotisivuilta. Siellä olevalla aikajanalla kerrotaan paikallisten yritysten vaiheista ja niiden toimintaympäristöön vaikuttaneista tekijöistä.